

Dana Božič

Zagovornik literarne izobrazbe pisateljev in kritikov: Massimo Bontempelli v vlogi recenzenta v firenškem časopisu *Il Marzocco*

1 Uvod

Leta 1910 Massimo Bontempelli v pismu svojemu založniku Angelu Fortunatu Formígginiju potoži, da je utrujen in nezadovoljen z delom nadomestnega učitelja, saj je pogosto poklican na med seboj zelo oddaljene kraje (cf. Bouchard, 2008, 113). Njegova nesreča pa izvira tudi iz nenaklonjenosti do »prepleta neskončnega ponavljanja, [...] prisile in [...] institucionaliziranih laži« (Piscopo, 2001, 29), ki se pojavljajo v šolskem okolju. Kot oster nasprotnik »sofističnega in sadističnega pikolovstva srednješolskih učiteljev, čigar poučevanje temelji predvsem na retoriki«, nekega dne tako v zrak vrže vse domače naloge učencev in jih oceni glede na »razdaljo, ki jo je dosegel posamezni list« (Piscopo, 2001, 29). V primerjavi z ostalimi učitelji tako Bontempelli s pomočjo nekonvencionalnih prijemov pri dijakih želi spodbuditi kreativnost in jim zato nekega dne predlaga, naj napišejo, »[...] kar želijo, le da vključijo besede *stol*, *bar*, *katakliзма*, *papiga* in *siva vrana*« (Bontempelli v Piscopo, 2001, 29).

Zaradi razočaranja nad šolskim sistemom se je odločil zapustiti poklic učitelja in tvegati – v celoti se je posvetil novinarskemu pisanju, delal je kot uredniški sodelavec, kot pisatelj in kot literarni kritik v Firencah. Kljub prekarnim razmeram je odločitev nanj vplivala pozitivno. Navdušenje in intelektualna svoboda sta botrovala temu, da so iz njegovih zapisov izginila »v neskončnost razvejana podredja, pojavljati pa so se začela živahna in hitra priredja, ki so bila podobna govorjenemu jeziku« (Piscopo, 2001, 73). Nastala proza je bila rezultat odpora do akademskega pisanja, ki je bil tesno povezan s konvencionalnimi pedagoškimi okolji in načini poučevanja. Takšnemu odnosu in načinu pisanja je Bontempelli ostali zavezan za vselej: jasnost in preprostost izražanja sta predstavljala ne samo temelj njegove proze dvajsetih let 20. stoletja, temveč sta se pojavila tudi v predgovorih, ki jih je napisal v svojem začetnem obdobju.¹ Bontempelli je zagovarjal stališče, da je takšno prozo mogoče ustvarjati ne le z nasprotovanjem

1 Gre npr. za predgovore: Yambo, 1911, in Bontempelli, 1913, pa tudi za monografijo o svetemu Bernardinu Sienskemu (cf. Bontempelli, 1914).

določenim literarnim tendencam in retoričnim figuram, ampak tudi s strogo literarno izobrazbo pisateljev. Družbena kriza v začetku 20. stoletja je pretresla intelektualce in pisatelje, ki so se morali prilagoditi novim produkcijskim sredstvom in pojavu množičnega bralstva. Bontempelli je svojemu cehu predlagal rešitev: pisatelj naj bi upošteval potrebe bralcev, obenem pa naj bi ohranjal visoko slogovno kakovost tako v svojih literarnih delih kot tudi v novinarskih člankih. To je pomenilo, da bi se morali mladi pisatelji najprej posvetiti poglobljenemu študiju literature in obenem vestno in natančno vaditi umetnost pisanja. Svoje razmišljanje je Bontempelli utemeljil že leta 1910, tj. petnajst let pred objavo uradnega literarnega programa, ki ga je imenoval *novecentismo*, teoretiziral pa ga je na uvodnih straneh revije "900" leta 1926. Gre za članek *In difesa dei pedanti: per un libro di F. D'Ovidio*, ki je bil objavljen v firenškem časniku *Il Marzocco* (Bontempelli, 1910, 3–4)². Avtor članka predstavi svoje poglede na umetnost pisanja in svojim sodobnikom predlaga zanesljiv način ustvarjanja, s pomočjo katerega bi dosegli jasnost in preprostost literarnega izraza, obenem pa bi se naučili na tekst gledati kot na harmoničen organizem. V članku se bomo posvetili Bontempellijevim predlogom, jih kontekstualizirali in jih tudi primerjali z nekaterimi stališči, ki jih je zagovarjal Benedetto Croce. Posebno pozornost bomo namenili predlogu o literarni obnovi, ki ga je Bontempelli v imenu programa *novecentismo* teoretiziral v dvajsetih letih 20. stoletja.

2 Članek *In difesa dei pedanti: per un libro di F. D'Ovidio* kot vzporednica literarnemu ustvarjanju, v katerem Bontempelli predstavi svoje poglede na pisateljsko ustvarjanje, estetiko in filozofijo

Naslov članka je za marsikoga lahko presenečenje, saj se je Bontempelli v obdobju okrog leta 1910 izogibal pedanteriji v pisateljski umetnosti oziroma ji je ostro nasprotoval, kar je pokazala analiza tekstov iz tistega obdobja.³ Kot primer lahko navedemo članke *Grande e piccola critica* (Bontempelli, 1908, 128–140) in *Carducci critico* (Bontempelli, 1911, 59–72). V šestindvajseti številki firenškega časnika *Il Marzocco* leta 1910 ponovno predstavi svoje razmišljanje, ko v vlogi recenzenta ovrednoti knjižno izdajo literarnega kritika in filozofa D'Ovidia, ter hkrati pojasni lastne poglede na literarno in kritično ustvarjanje, estetiko in filozofijo. V članku še posebej ostro nastopi proti svojim sodobnikom, ki kvarijo pisateljsko umetnost in jo žrtvujejo v imenu zaščitke. Zanimivo je, da se je Bontempelli z besedo *pedanti* (sl. pedantneži) v naslovu

2 Il testo nel campo degli studi bontempelliani presenta una novità.

3 O Bontempellijevem zgodnjem novecentizmu, njegovih idejah o umetnosti, literaturi in filozofiji ter o njegovem (ne)literarnem slogu v novinarskih člankih in predgovorih različnim knjižnim izdajam njegovih avtorjev trenutno pišem v svoji doktorski disertaciji *Massimo Bontempelli kot sodelavec uredništva in publicist, izzivi novega obdobja*.

ironično poigral ter tako z njo označil pisatelje in kritike, kot je na primer Francesco D'Ovidio, za katere sta metrika in stilistika nujni za nastanek mojstrovine, ne pa nesmiselna pedanterija.

V recenziji knjige Francesca D'Ovidia (1849–1925) *Versificazione italiana e arte poetica medioevale* Bontempelli zagovarja številne argumente v prid metriki in prozodiji, kot na primer dierezi in sinerezi, rimi, pojavu glasu 'z' v rimi, ter med drugim navede primere iz literarnih del, v katerih so se pojavljali, na primer v Carduccijsvi pesniški zbirki *Odi barbare* in Dantejevi *De vulgari Eloquentia*. Čeprav je *Versificazione italiana e arte poetica medioevale*, ki je predmet Bontempellijsve recenzije, predvsem slovnična in je v prvi vrsti namenjena strokovnjakom, jo avtor članka v branje priporoča »ne samo kompetentnim jezikoslovcem, ampak tudi tistim, ki bi jih vsebina morda navdušila zaradi svoje uporabnosti. Namenjena je torej »'pravim literatom', kakor jih kličejo in kakor se sami imenujejo, pesnikom, ustvarjalcem [...]« (Bontempelli, 1910, 4). Čeprav je Bontempelli leta 1908 v članku *Grande e piccola critica* pisateljem, ki se želijo zapisati v literarno zgodovino, svetoval, naj proučijo literarne mojstrovine, predvsem klasike, so njegovi nasveti tokrat ne samo teoretične, ampak tudi praktične narave. Na ta način se bodo izurili in razvili tehniko pri pisanju. S tem ko jih povabi k branju in študiju literarnih del, ponovno opozori na tiste pisatelje svojega časa, ki se brez dobre literarne izobrazbe podajajo na lov za uspehom. Da bi ga dosegli, se je potrebno »uriti v natančni zlogovni analizi, naglaševanju, akcentih, samoglasnikih in soglasnikih« (Bontempelli 1910, 3). Ob tem avtor članka pomenljivo pripomni, da najbrž ni nikogar, ki bi bil »dovolj ponižen« (*ibid.*), da bi svoje neznanje priznal. Dodaja še: »Kdor mi ne verjame, naj kar v brezdelju čaka, da mu bosta pri navdihu pomagala bog Apolon in božanska inspiracija« (*ibid.*). Pripomba cilja predvsem na nevedne in arogantne pisatelje, sodobnike Bontempellijske, ki verjamejo v »novo retoriko« oziroma se študija literature otepajo. O tem je pisal že v članku *Grande e piccola critica*:

»[essi diffidano di] tutto ciò che nell'arte (specialmente del giovine) è finitezza, è studio accurato dello strumento, è decorosa ritrosia di spirito avveduto che non si avventa a gran volo con poche forze, ma incomincia a provarle ad esercitarle cauto« (Bontempelli, 1908, 137).

Pisanje je za Bontempellijske torej dejavnost, v kateri se morajo mladi pisatelji izučiti in se v njej uriti. Samo na tak način namreč lahko nastane mojstrovina: do tja ni bližnjic. Prav tako ugotovimo, da ima besedna zveza *letterati puri*, torej 'čisti pisatelji', slabšalni prizvok: vse kaže, da jih Bontempelli zasmehuje. Zaradi njihovih praznih verzov jih poimenuje *pesnikuni*, čeprav se imajo sami za izvrstne pesnike (Bontempelli, 1910, 4).

»Questa 'purezza' che da qualche tempo è, adatta ad argomenti varii, l'idea fissa di alquante persone presuntuose, non significa assolutamente niente. «Puro» in conclusione che vorrebbe dire? 'Semplice', 'elementare'; e il suo contrario dovrebbe essere 'mescolato'. Ma non c'è nulla, soprattutto in Italia, che non sia estremamente mescolato e complesso. [...] Anche in natura, niente di puro può servire all'uomo o all'animale: nessun corpo semplice è un alimento« (Bontempelli, 1938, 50).

V odlomku torej pojasni, da v jeziku ni pravzaprav ničesar čistega: na italijansko raso in jezik so v zgodovini vplivali številni dejavniki in prav ta značaj, »edinstven in neizbrisen, omogoča, da je kultura kompleksno prepletена, kar bi lahko na drugih področjih veljalo za protislovje ali za nepravilnost, v tem primeru pa le-ta postane raznovrstno obogaten organizem« (*ibid.*).

Bontempelli sklepa, da se mu bodo 'čisti pisatelji' zgolj nasmehnili (*cf.* Bontempelli, 1910, 4), ko bodo prebrali njegov članek. Prav takšen odziv bo doživelo branje različnih vidikov, ki jih D'Ovidio predstavlja v svoji knjigi, na primer sozvočje besed *cosa in rosa* ali pa besed *fitta in ridda*: »[...] poleg tega, da se bodo nasmehnili, se jim bo avtor knjige tudi smilil« (*ibid.*). Bontempelli ironično nadaljuje: »Za ta superiorna poduhovljena bitja je značilno, da imajo grozne predsodke o metriki, literarni kritiki pa ravno tako, zato jih pri tem podpirajo« (*ibid.*). Ošabnost in nevednost torej nista lastnosti, ki pripadata samo pisateljem, ampak tudi kritikom, t. i. »poklicnim kritikom« (*ibid.*). Prav »ošabnost je v senci filozofije vedno spodbujala nepremišljenost omenjenih pesnikunov in diletantov« (*ibid.*). Čeprav Bontempelli zagovarja stališče, da mora literarno ustvarjanje izhajati iz intuicije, se mora le-to ravno tako kot kritika opirati na mojstrstvo v jezikovni stilistiki. To dosežemo, če se redno urimo v literarnem pisanju. Na tak način pridemo tudi do zavedanja, da je kakršnokoli zanemarjanje takšnih vaj prvi razlog, da je ustvarjeno delo nekakovostno. Treba je poudariti, da je na tej točki, torej leta 1910, Bontempelli pisatelje spodbujal k urjenju v *literarnem* pisanju, medtem ko je na novinarje gledal predvsem kot na *pisune*, ki poskušajo ustreči kapricam svojih bralcev. Pozneje, v dvajsetih letih, pa je svoje mnenje spremenil. Družbenoekonomske spremembe in posledično položaj, v katerem so se znašli pisatelji v industrijskih mestih, so v ospredje postavile časopisno novinarstvo, ki je postalo pomemben dejavnik pri izobrazbi pisateljev: »Mladim, ki želijo postati pisatelji, predlagam, da se pridružijo časopisni redakciji« (Bontempelli, 1938, 30).⁴ Časopis je bil pozneje zanj torej odličen poligon, na katerem se lahko v stilistiki urijo pisatelji, kar jim je obenem zagotavljalo preživetje. Poleg tega pa jim je omogočalo, da so s svojimi članki dosegli bralce v različnih družbenih okoljih, ki so

4 *cf.* Prezzolini, 1909 in Cadioli, 2003, 45–48.

bili prav tako potencialni bralci njihovih bodočih romanov. A do takšnih spoznanj je Bontempelli prišel v dvajsetih letih, ko se je zavedel, da se bo literarna produkcija v prihodnosti močno zanašala na novinarstvo in druge množične medije, kot na primer kinematografe.

Bontempelli v svoji recenziji potrdi to, kar je že leta 1908 opazil v članku *Grande e piccola critica*: tekst, ki ga napiše pisatelj, ki se ne posveča redno vaji v literarnem pisanju, bo podoben »izbljuvkom« (Bontempelli, 1908, 138). Dve leti pozneje njegovo mnenje ostaja nespremenjeno: literarne ustvarjalce v skoraj vsej literarni zgodovini obtoži »neposlušnosti in brezbriznosti, saj so vedno hitro in brezvoljno ustvarjali članke, v katerih so gojili svojo nevednost in slab okus, ob tem pa so bili srečni, ker so našli zanesljiv vir zaslužka« (Bontempelli 1910, 4). Ta *oboleli* krog se sklene, ko so »pesniki srečnejši od kritikov« (*ibid.*), ob tem pa drug drugega podpirajo, saj obe dejavnosti, tako literarno ustvarjanje kot kritika, sestavljata »vsakodnevno pisanje [...], ki je daleč od prave in resne umetnosti [...]« (*ibid.*):

»queste attività sono come due facce d'una foglia, due aspetti d'un solo fenomeno, due applicazioni d'una stessa industria. [...] In fondo l'uno e l'altro sono una specie di democrazia applicata all'arte, anzi un sanculottismo artistico che in nome della libertà di far versi brutti perseguita a strazio e a morte i versi belli e le belle strofe. La filosofia e l'estetica ne son quasi innocenti, non han dato che il pretesto« (*ibid.*).

Torej, takšna dinamika je škodljiva: čeprav je po eni strani prav, da se poskuša pisanje prilagoditi novemu bralstvu, je vsekakor pogubno, da se pri tem slabša kakovost napisanega, slednja pa je mogoča samo, če je pisatelj literarno izobražen. Bontempelli je torej razmišljal podobno kot Benedetto Croce, ki je približno leto prej zapisal, da je literarna izobrazba za pisatelje nujna (*cf.* Croce, 1905, 160). Obenem ga je to oddaljilo od futuristov, ki so leta 1909 v pariškem časniku *Le Figaro* objavili manifest, v katerem so se zavzemali za popolno svobodo pri slogovnem izražanju. Bontempelli svoje razmišljanje v članku podpre s številnimi filozofi in estetiki, ki so v zadnjih stoletjih metriki dali velik pomen ter tako izkazali zvestobo klasični tradiciji. Filozofija, kot opaza, ni kriva za kritiško-literarni zločin, »saj je ne samo znikala, ampak je vseskozi tudi vestno in natančno pojasnjevala, da je metrika temelj izražanja« (Bontempelli, 1910, 4). Kot primer navede Hegla in njegovo stališče do metrike: le-ta naj bi bila »nepogrešljiva, predstavljala naj bi osnovo poetike« (*ibid.*). Po Heglu bi moral filozof pri svojem razmišljanju upoštevati osnovna stilistična pravila, ki ga »[...] s svojimi zakoni pripeljejo do harmonije izraza« (*ibid.*). Heglove besede spominjajo na Bontempellijev članek *Grande e piccola critica* iz leta 1908, v katerem je literarno delo opisano kot živ in harmoničen organizem. Drug

filozof, ki ga Bontempelli navaja v podporo svojim argumentom, je Schopenhauer, »ki je dejal, da je naša sposobnost izražanja podrejena času, zato pridobi posebno moč, s katero intenzivno sledimo vsem zvokom, ki se vračajo v rednih časovnih presledkih, in se z njimi uglasimo« (Bontempelli, 1910, 4). Tako pri Heglu kot pri Schopenhauerju se pokaže, da je literarni izraz »popoln, organičen in živ v svoji eksistenci kot celota, pa tudi kot samo zvočni pojav, pa čeprav bolj ali manj lep oziroma bolj ali manj učinkovit« (*ibid.*). Prav tako Bontempelli navaja De Sanctisa in Vosslerja, za kogar je metrična popolnost v pomoč »določenim posebnim izrazom« (*ibid.*). V svojih argumentih o metriki in prozodiji pa se močno opre tudi na samega Francesca D'Ovidia. Slednji v svoji knjigi analizira metriko v pesmi Francesca Petrarke⁵:

»Dove...quell'aggettivo (*rozza*), non pur col suo significato ma per il suono e pel rimaner senza compagnia di rima, doveva contribuire, insieme coi due caccanti settenari che seguono, ad esprimere lo scontento del poeta.' E gli esempi potrebbeno esser mille« (*ibid.*).

Velikan, kot je Petrarka, je v svojih delih izhajal iz metrike in z njeno pomočjo prišel do pomena, ki ga je želel izraziti. Vprašanje, ki se poraja pri D'Ovidievi knjigi, o čemer se sprašuje tudi sam Bontempelli, je, kako in koliko si lahko pesnik dovoli oddaljiti od metrike in je obenem »sposoben povečati ekspresivnost posameznih izrazov, na katere naleti med pesnjenjem« (*ibid.*). Francesco Petrarka je bil sposoben ustvariti »harmonijo, v kateri je Hegel videl občutljivost poezije« (*ibid.*). Bontempelli je o tem pisal tudi v predgovoru k šolski pesniški antologiji *Lirici del quattrocento* (cf. Bontempelli, 1910a, III-IV)⁶, ki jo je uredil. V recenziji pa pravi: »Umetnost je praksa, in nič drugega« (Bontempelli, 1910, 4). Intuicija in navdih, ki ju poganjajo božanske sile, sta vsekakor potrebna, vendar se pojavita šele, ko se pesnik posveti vaji iz literarnega pisanja. Za pesnika je »nujno, da si najprej napolni ušesa z ritmi različnih avtorjev, šele potem lahko le-ta navdihujejo njegovo intuicijo oziroma pesnik iz nje izhaja, ne da bi vedel, od kod je prišla« (*ibid.*). Pomembno je, da se osredotoči na »tehniko [...], ritmična in metrična pravila« (*ibid.*). Pri tem se ne moremo izogniti Benedettu Croceju, njegovemu doprinosu k metriki in estetiki ter njegovemu razmišljanju o literarnem ustvarjanju. Kot tudi v članku *Il Carducci critico*, v recenziji Bontempelli zapiše: »[Croce] nam je odprl številne poglede na omenjena vprašanja, in s tem je prevladal: nič manj pa ni prevladal nad tistimi, ki mu poskušajo nasprotovati, in prav tako ne nad tistimi, ki mislijo, da mu sledijo« (*ibid.*). Čeprav

5 *O poverella mia come se' rozza! / Credo che tel conoschi: / Rimani in questi boschi.* (Petrarca F., Canzone XXVI, v Bontempelli, 1910, 4)

6 Leto 1910a označuje drugo Bontempellijevo delo, ki je izšlo istega leta.

torej Bontempelli izrazi veliko spoštovanje do Croceja, prav tako kot je to storil leta 1908 v članku *Grande e piccola critica*, izrazi nekatere pomisleke:

»[Croce dimostra una] antipatia per i cosiddetti studii di *tecnica* delle varie arti e non solo, intendiamoci, trova inesatto questo nome, ma par che abbia in dispetto e quasi soltanto tollerati per condiscendenza le esercitazioni e le discussioni pratiche di queste cose, specialmente di metrica; ha abolito anche in sede di critica ogni diversità di considerazione tra le scritture in prosa e quelle in verso, e credo che ritenga perfettamente inutile e illusorio per i poeti ogni esercizio del versificare« (*ibid.*).⁷

V tem primeru je Bontempelli prezrl, da je Croce razlikoval med *umetnostjo* in *tehniko*: v svojem članku *Varietà* iz leta 1905 je poudarjal literarno izobrazbo pisateljev, kot je to storil Bontempelli leta 1908 v članku *Grande e piccola critica*. Še bolj neposredno se je Croce opredelil glede *umetnosti* in *tehnike* v svojem prispevku za izdajo *Encyclopaedia Britannica* leta 1928 oziroma v svojem spisu *Aesthetica in nuce*:

»La tecnica è, in generale, una cognizione o un complesso di cognizioni disposte e indirizzate a uso dell'azione pratica, e, nel caso dell'arte, dell'azione pratica che costruisce mezzi e strumenti pel ricordo e la comunicazione delle opere d'arte: quali sarebbero cognizioni circa la preparazione delle tavole, delle tele [...]. La confusione dell'arte con la tecnica, la sostituzione di questa e quella, è un partito assai vagheggiato dagli artisti imponenti, che sperano dalle cose pratiche, e dalle pratiche escogitazioni e invenzioni, quell'aiuto e quella forza, che non trovano in sé medesimi« (Croce, 2019, 214–215).

Še en razlog, zaradi katerega je Bontempelli kritičen do Croceja, je, ker se leta omeji na »literarno umetnost«, medtem pa prezre učenje glasbe, kjer je na primer »potrebno, poleg zakonov harmonije, vedeti, da je molov ton bolj melanholičen od durovega ter d-dur zveni najbolj zmagoslavno in tako dalje« (Bontempelli, 1910, 4). V dvajsetih letih 20. stoletja je bilo Bontempellijevo inovativno razmišljanje, torej da imajo različne umetnosti podobne zakonitosti, v ospredju njegovega novecentizma. Na primer jazzovska glasba, arhitektura, slikanje pa tudi film so imeli po njegovem enako funkcijo, se pravi, da so ustvarjali mite za Tretje obdobje (Bontempelli, 1938, 18).

Vprašanje, ki se pri tem poraja, se nanaša predvsem na trenutek, v katerem pisatelj, tako poklicni kot ljubiteljski, postane takšen mojster izražanja, torej tako tehnično

7 cf. Croce, 1905, 160.

usposobljen, da lahko svoj navdih črpa izključno iz intuicije. Z drugimi besedami: koliko prakse je potrebno? Odgovor Bontempelli ponudi v članku *Il Carducci critico*, ki ga je napisal v obdobju, ko so intelektualci in pisatelji, med njimi na primer Ettore Romagnoli, razpravljali o Carducciju:

»[...] occorre conoscere lo stromento almeno in un certo grado. Dove incomincia questo *almeno*? Nessuno potrebbe rispondere: sentiamo, intendiamo a volta a volta se il critico ne sa abbastanza, se è all'altezza del suo compito e del suo autore. *Sentiamo, volta per volta*: eccoci dunque ricondotti dalla certezza filosofica, dall'impalcatura logica, dall'inquadratura ferrea, a qualche cosa di puramente pratico, di vago, di mutevole: il buon gusto, una specie di istinto. Eccoci così scivolare, se continuiamo per questa via, alla necessità di ammettere alla critica il puro valore di opera d'arte, di esercizio pratico, di espressione d'un'intuizione o di un organismo di intuizione: quelle suscitate nel critico dalla lettura dall'audizione dalla visione« (Bontempelli, 1911, 66).

Bontempelli torej ironično potrdi svoje teze, ki jih razvije v recenziji: »Prav iz tega razloga sem zatrjeval, da bi morala D'Ovidijeva knjiga doživeti uspeh, še posebej med tistimi, ki jo potrebujejo zaradi njene uporabnosti in s katerimi si delimo predsodke do metrike« (Bontempelli, 1910, 4). Beseda *predsodki* v tem primeru nakazuje, da je situacija ravno nasprotna: Bontempelli pravzaprav ne goji nikakršnih predsodkov več. Prav tako to velja za besedo *pedantneži* v naslovu. Bontempelli s tem sporoča, da se je potrebno zavedati pomena metrike in jo tudi obvladati, če si pisatelj; prav tako se je potrebno zavedati lastnih sposobnosti izražanja in njihove uporabnosti, pomembno pa je tudi, da je rezultat takšnega zavedanja in poznavanja literarnih prvin negotov, zato iz tega izhaja, da je nemogoče predvideti, koliko se je pravzaprav potrebno uriti v literarnem pisanju. Bontempelli pravi:

»Il libro del D'Ovidio, che pare nella sua intonazione andar contro la nuova corrente, è poi tutt'altro che pedantesco o retorico. [L'autore] rifiuta recisamente le osservazioni metriche date come regole, e sa tener sempre presente ch'esse non sono se non mezzi d'espressione però variabili« (*ibid.*).

Torej, v literarni kritiki, predvsem pa v literarnem ustvarjanju, vidi nekakšno pusto-lovščino, ki je sama po sebi umetnost. Ob tem se s citatom iz komedije *La Cassaria* pokloni velikanu Ludovicu Ariostu, čigar verzi vsebujejo »barbarsko metriko« (*ibid.*), torej se s pomočjo igre besed pokloni tudi Carducciju in njegovi pesniški zbirki *Odi barbare*. Vse to podpre z D'Ovidievimi besedami iz knjige, kjer le-ta razpravlja o pomembnosti metrike:

»è nemica della poesia 'ogni regola di lingua o di prosodia che fuor del bisogno cancelli le differenze di cui essa può far tesoro', e perciò 'a rigore si può dir che ogni sineresi è permessa salvo che può riuscire inopportuna e brutta'« (Bontempelli, 1910, 4).

Zaključki

V recenziji slovnične knjige Francesca D'Ovidia, *Versificazione italiana e arte poetica medioevale*, ki je bila objavljena v firenškem časopisu *Il Marzocco* leta 1910, Bontempelli ne ovrednoti samo literarnih aspektov, ki so v njej obravnavani, kot na primer metrika, ampak pohvali tudi D'Ovidievo nepristranskost, njegov »širok pogled« in kompleksnost argumentov, »ki presežejo tendence tistih, ki trdijo nasprotno« (*ibid.*) Bontempelli je navdušen nad takšnim sintaktičnim pristopom in nad D'Ovidievo sposobnostjo oddaljiti se od aktualnih polemik, ki zadevajo vprašanja o dierezi. Slednja, je kritičen, »je na sporedu že več kot dvajset let« (*ibid.*). Izkaže se, da je tudi sam naklonjen takšnemu razmišljanju, torej, da je potrebno z distance opazovati literarno problematiko, če želimo, da bo imela možnost za svojo obnovo. Spomnimo, da je tudi v članku *Grande e piccola critica* predlagal več literarnih zgledov, ki bi pripomogli k izboljšanju kakovosti literarnih del. Vztrajal je, da morajo pisatelji in literarni kritiki s svojim bralstvom vzpostaviti odnos (*sf.* Bontempelli, 1908, 139–140). Njegov pogled je bil torej izjemno daljnosežen, kar se bo izkazalo tudi v poznejših delih in člankih. V imenu recenzije torej ponovno natančno in izčrpno izrazi svoje poglede na estetiko in filozofijo, predvsem pa na literarno in kritiško pisanje. V zadnjem delu svojega članka ironično prizna:

»Nessuno del resto dice il contrario, ch'io sappia, e non so davvero perché mi sia venuto fatto di dare un tono polemico a questo articolo, che non voleva essere se non d'informazione pacata« (Bontempelli, 1910, 4).

Bibliografija

- Bontempelli, M., Grande e piccola critica, *Rassegna contemporanea*, a. I, fascicolo 2, 1908, str. 128-140.
- Bontempelli, M., In difesa dei pedanti: per un libro di F. D'Ovidio, *Il Marzocco*, l. 1910, št. 26, str. 3–4. (v tekstu: 1910a).
- Bontempelli, M., Introduzione, v: *Il Magnifico. Il Poliziano. Lirici del Quattrocento* (ur. Bontempelli, M.), Firenze 1910, str. III–VI.
- Bontempelli, M., Il Carducci critico, v: Romagnoli, E., *Polemica carducciana*, Firenze 1911, str. 59–72.

- Bontempelli, M., [predgovor brez naslova], v: *Yambo, Fiorenza mia: dramma in quattro atti*, Firenze, 1911, str. 5–6.
- Bontempelli, M., Introduzione, v: *Prose di Fede e di Vita nel primo tempo dell'umanesimo* (ur. Bontempelli, M.), Firenze 2013, str. III–X.
- Bontempelli, M., *San Bernardino da Siena*, Genova 1914.
- Bontempelli, M., *L'Avventura novecentista. Selva polemica (1926–1938)*, Firenze 1938.
- Bouchard, F., Les années d'apprentissage de l'écrivain: Massimo Bontempelli et Angelo Fortunato Formigini, *Rassegna Europea di Letteratura Italiana*, št. 32, l. 2008, str. 111–124.
- Cadioli, A., *Letterati editori. L'industria culturale come progetto*, Milano 2003.
- Croce, B., Aesthetica in nuce, v: id., *Breviario di estetica; Aesthetica in nuce* (ur. Galasso, G.), Milano 2019, str. 193–244.
- Croce, B., Varietà, *La Critica. Rivista di Letteratura, Storia e Filosofia*, št. 3, 1905.
- Piscopo, U., *Massimo Bontempelli. Per una modernità dalle pareti lisce*, Napoli 2001.
- Prezzolini, G., Il genio alla fiera, *La Voce*, l. I, št. 17, 8 april 1909.

Zagovornik literarne izobrazbe pisateljev in kritikov: Massimo Bontempelli v vlogi recenzenta v firenškem časopisu *Il Marzocco*

Ključne besede: novinarstvo, literarna kritika, filozofija, pisateljski poklic, literarna izobrazba

Predlog Massima Bontempellija za kulturni preporod sodobne italijanske družbe, *novecentismo*, ki ga je teoretiziral sredi dvajsetih let 20. stoletja, pa tudi njegovi romani in drame, so bili doslej predmet številnih študij. Njegova novinarska dejavnost in vloga kritika pa sta bili sorazmerno neraziskani. V članku se osredotočam na enega od njegovih številnih prezrtih časopisnih člankov, napisanih leta 1910 za firenški *Il Marzocco*. Njegov naslov, *In difesa dei pedanti: per un libro di F. D'Ovidio*, je morda presenečenje, saj je Bontempelli vse življenje nasprotoval vsakršnemu *pedantnemu* pristopu k pisanju literature in zato zagovarjal intuicijo kot vir navdiha. Bontempelli navaja Ariosta, Petrarko in D'Ovidio ter filozofe, kot sta Vossler in Schopenhauer, ter tako poda prepričljive argumente o tem, kako postati uveljavljen pisatelj s pomočjo proučevanja literature in njenih jezikovnih prvin. Kot je to storil v enem od svojih prejšnjih člankov iz leta 1908, v katerem je pisanje mladih pisateljev in novinarjev zasmehovalno označil kar za 'izbljuvke', tudi leta 1910 kritizira delo vsakogar, ki se te prakse ne poslužuje. Zanimivo je, da je Bontempelli šele leta 1926 spoznal, da

prihodnost literarnega pisanja ni v izoliranem študiju in pisanju literarnih tekstov, temveč v novinarstvu oziroma v pisanju za množičnega bralca. Zlasti pisanje črne kronike je po njegovem mnenju služilo kot odličen poligon, na katerem se lahko v jeziku urijo bodoči pisatelji.

An Advocate for the Literary Competence of Writers and Critics: Massimo Bontempelli as a Reviewer in *Il Marzocco*

Keywords: journalism, literary criticism, philosophy, writing as a profession, literary training

Massimo Bontempelli's proposal for a cultural rebirth of modern Italian society, *novocentismo*, which was launched in the mid-1920s, as well as his novels and plays, have been the subject of a number of studies. His journalistic activities and role as a critic, however, have been relatively ignored. The present study investigates one of his many undiscovered newspaper articles written in 1910 for the Florentine broadsheet newspaper *Il Marzocco*. The title of the article-book review, *In difesa dei pedanti: per un libro di F. D'Ovidio*, might be surprising as Bontempelli, throughout his life, objected to any *pedantic* approach to writing literature, and therefore promoted intuition as a source of inspiration. Citing Ariosto, Petrarca, and D'Ovidio, as well as philosophers such as Vossler and Schopenhauer, Bontempelli makes a convincing case on how to become a great writer by studying features like metre and prosody. As he had done in one of his previous articles from 1908, he criticises anyone who does not subject themselves to such studies and practice, especially young writers and journalists, derisively comparing their writing to 'vomit'. Interestingly, it would only be in 1926 that he decided that the future of literary writing lay not in isolated studies but in journalism – writing for the mass reader. In particular, writing about crime would serve as the new proving ground for writers.

Per la competenza di scrittori e critici: Massimo Bontempelli recensore sul Marzocco

Parole chiave: giornalismo, critica letteraria, filosofia, scrittore di professione, formazione letteraria

La proposta di Massimo Bontempelli per una rinascita culturale della moderna società italiana, il novecentismo, lanciata a metà degli anni Venti, così come i suoi romanzi e le sue commedie, sono stati oggetto di numerosi studi. La sua attività giornalistica e il suo ruolo di critico, tuttavia, sono stati relativamente inesplorati. Il presente studio indaga su uno dei suoi numerosi articoli di giornale non ancora scoperti e scritti nel 1910 per il quotidiano fiorentino *Il Marzocco*. Il titolo dell'articolo-recensione, *n difesa dei pedanti: per un libro di F. D'Ovidio* potrebbe sorprendere perché Bontempelli, per tutta la sua vita, si oppose a qualsiasi approccio pedante alla scrittura della letteratura, e quindi promosse l'intuizione come fonte di ispirazione. Citando Ariosto, Petrarca e D'Ovidio, oltre a filosofi come Vossler e Schopenhauer, Bontempelli fornisce un caso convincente su come diventare un grande scrittore studiando caratteristiche come la metrica e la prosodia. Come aveva fatto in uno dei suoi precedenti articoli del 1908, anche sul *Marzocco* critica chiunque non si sottoponga a tali studi e pratiche, in particolare i giovani scrittori e giornalisti, paragonando con scherno la loro scrittura al "recère". È interessante notare che si dovè arrivare al 1926 per rendersi conto e affermare che il futuro della scrittura letteraria non risiede negli studi isolati ma nel giornalismo; scrivere per il lettore di massa. In particolare, scrivere notizie di cronaca sarebbe un nuovo terreno di prova per gli scrittori.

o avtorici

Dana Božič je doktorska študentka na Oddelku za romanske jezike in književnosti na Filozofski Fakulteti Univerze v Ljubljani. Diplomirala je iz angleškega jezika in književnosti ter iz italijanskega jezika in književnosti. V okviru svoje doktorske disertacije se ukvarja z italijanskim pisateljem in novinarjem Massimom Bontempellijem v vlogi novinarja, urednika, kritika in recenzenta v prvi polovici 20. stoletja. Poleg doktorskega študija se ukvarja s poučevanjem v srednji šoli, pridobila je tudi certifikat CELTA za poučevanje angleščine. Kot članica znanstvenega odbora deluje v novoustanovljenem centru "Centro Studi Massimo Bontempelli Ma.R.Wi.T" s sedežem v Rimu.

About the author

Dana Božič is a PhD candidate at the Department of Romance Languages and Literatures at the Faculty of Arts (University of Ljubljana). She holds a degree in English Language and Literature, as well as in Italian Language and Literature. Her PhD research focuses on the Italian writer Massimo Bontempelli and his activity as a journalist, editor, literary critic and book reviewer in the first half of the 20th century. She is also a qualified secondary school teacher and has obtained the CELTA certificate. Additionally, she is a member of the scientific committee of the recently founded “Centro Studi Massimo Bontempelli Ma.R.Wi.T” in Rome.